

REZULTATI DOSADAŠNJIH ISPITIVANJA
NARODNIH MUZIČKIH INSTRUMENTATA U SR SRBIJI

Poznato je da je proučavanje narodnih muzičkih instrumenata relativno mlada naučna disciplina, koja pripada domenu etnomuzikologije, a i sama etnomuzikologija nije tako stara nauka. Ali i od kada se etnomuzikologiji počela posvećivati pažnja koju ona zaslužuje, uvek je više interesovanja pobuđivala vokalna narodna muzika i narodna igra, pa su one mnogo dublje i proučavane nego instrumentalna muzika i narodni muzički instrumenti, i to ne samo kod nas nego i u čitavom svetu. Međutim, uloga muzičkih instrumenata i instrumentalne muzike, iako nije tako dominantna kao što je uloga vokalne muzike, ipak je značajna i nerazdvojna od muzičkog izražavanja naroda, pa kao takva i zaslužuje pažnju naučnih radnika.

Svi oni koji su proučavali ne samo narodnu muziku već i narodni život i običaje u okviru Republike Srbije (uključujući Kosovo i Vojvodinu) primetili su i slažu se u jednome - da postoji velika raznovrsnost u pogledu narodnih muzičkih instrumenata. Tu su zastupljeni mnogobrojni muzički instrumenti iz svih grupa muzičkih instrumenata, od onih najprimitivnijih (list trave), pa preko idiofona, membranofona, aerofona, kordofona do fabričkih instrumenata.

Međutim, uprkos tom saznanju, skoro po pravilu, naši muzički stručnjaci su proučavali najviše našu vokalnu narodnu muziku, a o narodnim muzičkim instrumentima uglavnom su uzgredno pisali. Interesantna je činjenica da su vokalna narodna muzika i narodne igre u Srba mnogo više privlačile pažnju naučne javnosti pa su zbog toga relativno dobro i obrađene. Naše narodne igre skoro su potpuno obradile sestre Janković i njihove sledbenice u tom poslu Olivera Mladenović, Milica Ilijin i dr., te danas predstavljaju (iako pripadaju etnokoreologiji, jednoj od najmlađih grana etnomuzikologije) zaokrugljene celine, koje su objavljene i tako dostupne celokupnoj javnosti. Iako se naše narodne igre većinom igraju uz instrumentalnu pratnju, instrumentalna narodna muzika i narodni muzički instrumenti ne ubrajaju se u uži domen etnokoreologa, pa je sasvim razumljivo što su se njima bavili samo koliko im je to bilo potrebno.

Za vokalnu narodnu muziku, međutim, interesovali su se i Kornelije Stanković, i Josif Marinković, i Stevan Mokranjac, i Isidor Bajić, i Vladimir Borđević, i Kosta Manojlović, i Miloje Milojević, i mnogi drugi naši kompozitori koji su, proučavajući našu narodnu muziku u tim pesmama, osim toga što su ih beležili, nalazili i inspiracije za svoje kompozicije i kompozitorska dela.

Iz te plejade naših muzičkih stručnjaka koji su dobar deo svog života posvetili proučavanju naše narodne muzike, svakako treba izdvojiti prof. Miodraga Vasiljevića. To je bio čovek koji je sa najvećim mogućnim entuzijazmom beležio naše narodne melodije i stručno ih komentarisao i obrađivao. Ali i kod njega vokalna muzika uživa prednost, a instrumentalna, zajedno sa

muzičkim instrumentima, potisnuta je u odnosu na vokalnu. Muzički instrumenti su i kod njega donekle bili u drugom planu, ako se tako može reći, i on je o njima uzgredno pisao u svojim do sada objavljenim radovima. S obzirom na to da je udeo instrumentalne narodne muzike u narodnom životu relativno malen u poređenju sa vokalnom narodnom muzikom, Vasiljević je žurio da prikupi i obradi što više onog ogromnog vokalnog blaga kome je pretilo potpuno nestajanje ili transformacija pod uticajem naglog ekonomskog i tehnološkog razvitka naše zemlje, a tek posle toga je nameravao da se pozabavi i instrumentalnom narodnom muzikom i muzičkim instrumentima. Na žalost, smrt ga je omela u njegovim velikim planovima.

Crpski muzički stručnjaci nisu se bavili samo narodnom muzikom uže Srbije već ih je, zbog specifičnosti i karaktersistika u muzičkom izražavanju, neizmerno privlačila muzika Kosova, južne Srbije, Makedonije. Međutim, posle drugog svetskog rata i oslobođenja zemlje, kada je Kosovo dobilo svoju autonomiju, muziku Kosova uglavnom proučavaju stručnjaci albanske nacionalnosti. Među njima je potrebno pomenuti prof. Antona Lorenca, koji je još uvek neumoran poslanik na ovom poslu. Na žalost, i At Lorenca, a i ostali domaći stručnjaci, prednost daju vokalnoj narodnoj muzici, a o muzičkim instrumentima pišu samo uzgred.

Isti je slučaj i sa SAP Vojvodinom.

Međutim, sva raznovrsnost i bogatstvo u pogledu narodnih muzičkih instrumenata na teritoriji Srbije (zajedno sa Kosovom i Vojvodinom), njihova različita rasprostranjenost, bogatstvo varijanata i ostale njihove specifičnosti, predstavljaju vrlo zahvalno polje istraživanja. Velika je šteta da još do danas nema sistematizovanih podataka o njima, jer je i do sada bilo naučnih radnika doraslih da obave taj posao.

Jedini do sada celovit pregled svih narodnih muzičkih instrumenata na teritoriji Jugoslavije, pa i Srbije, koji istovremeno predstavlja i najranije početke jedne sistematske obrade narodnih muzičkih instrumenata, jeste kulturno-istorijska studija Franje Kuhača *Prilog za poviest glazbe u žrn o-s l o v j e n s k e* objavljene u Radu Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti (knj. I, XXXVIII, XXXIX, XLII, XLV, L, LXII, LXIII). To je, u stvari, do danas još uvek jedini kompletan pregled narodnih muzičkih instrumenata kod nas.1)

Svi ostali podaci i prilozi o narodnim muzičkim instrumentima koji postoje ne samo što su raznoliki po kvalitetu, dometu i predmetu interesovanja već su i razasuti u vidu kraćih ili dužih članaka, ili, čak, u okviru drugih pisanih radova, po raznim publikacijama, časopisima, knjigama, pa čak i nedeljnoj i dnevnoj štampi.

Osim toga, razni instrumenti imali su i različite sudbine interesovanja. Na primer, gusle i guslari su od najranijih vremena pobuđivali najviše interesovanja i o njima su pisali autori raznih profila. 2) Kada bi se svi ti članci prikupili, dobili bismo pozamašnu knjigu od više stotina stranica. Međutim, u toj knjizi bi se izdvajala studija dr W a l t e r a W ü n s c h a

Die Geigentechnik der Südslavischen Guslaren, Prag - Leipzig - Wien, 1934. U njoj se govori o guslama i guslarskoj tehnici južnih Slovena, pa, prema tome, i o srpskim guslama. Ta knjižica je, s muzikološkog stanovišta, još uvek jedna od najboljih studija o guslama u nas.

O aerofonim instrumentima kod nas postoji knjiga dr P e t e r B r ö m s e a Flöten, Schalmeyen und Sackpfeifen Südslawiens, Wien 1937. U toj knjizi autor je obuhvatio sve vrste aerofonih instrumenata na teritoriji Jugoslavije (razne vrste svirala, dvojnica, gajdi, sopela, zurla), uključujući i srpske svirale, dvojnice i gajde. U knjizi je na veoma koncizan način dat pregled uglavnom čisto muzičkih karakteristika ovih instrumenata. Ona je značajna studija jednog stranog autora o pomenutim instrumentima.

Međutim, kako je svirala jedan od najkarakterističnijih i najrasprostranjenijih instrumenata u Srbiji, o njoj su relativno malo pisali srpski autori, iako bi trebalo očekivati da će se zbog njene velike popularnosti i velike upotrebe stručnjaci više zainteresovati i da će ovaj instrument biti stručno potpuno obrađen. Ali, čak i o ovome simbolu muzičkog izražavanja srpskog naroda do danas ne postoji kompletna i sveobuhvatna studija. 3)

O gajdama u Srbiji, pored konciznih podataka dr P. Brö,sea u pomenutoj knjizi, postoji iscrpna studija zahvaljujući pok. dr Božidaru Sirolu, jer je on obuhvatio u svojoj odličnoj knjizi S v i r a l j k e s u d a r n i m j e z i č k o m, Zagreb 1937. Ova knjiga, koja iscrpno obrađuje svirale s udarnim jezičkom, može da posluži kao uzor i današnjim naučnim radnicima kako treba obraditi pojedine narodne muzičke instrumente.

U pogledu proučavanja membranofonih muzičkih instrumenata situacija je ista kao i sa ostalima. Iako su oni najkarakterističniji za južne krajeve Srbije i SAP Kosovo, iako su oni još i danas veoma rasprostranjeni i u velikoj upotrebi u pomenutim krajevima, ni njih nisu kompletno proučili domaći stručnjaci i posvetili im posebnu studiju, već o njima uzgredno pišu. Kao po nekom pravilu, i o bubnju je jedan stranac objavio veću studiju, a ne neki domaći stručnjak. To je rad Y u r y A r b a t s k y - o g Beting the Tupan in the Central Balkans, objavljen 1953. godine u Čikagu.

Iz ovih nekoliko primera jasno se vidi da nije bilo planskog i sistematskog proučavanja narodnih muzičkih instrumenata u SR Srbiji od strane domaćih autora. Premda je posle drugog svetskog rata napisano podosta kraćih ili obimnijih priloga o narodnim muzičkim instrumentima u SR Srbiji (zajedno sa SAP Kosovom i SAP Vojvodinom), ipak se može reći da su to bila uglavnom ostvarenja pojedinaca, koji su manje ili više zainteresovani za neki muzički instrument, pa su o njemu tako i pisali. Ali to ne znači da je bilo planskog i sistematskog obrađivanja muzičkih instrumenata u SR Srbiji. Stručna obrada narodnih muzičkih instrumenata u ovoj republici nužna je potreba današnjice, kada znamo da u savremeno doba dominiraju radio i TV i da je nastala popla-

va raznih fabričkih muzičkih instrumenata, a što utiče na nestajanje starih narodnih instrumenata, te je krajnje vreme da se tom proučavanju pristupi organizovano, smišljeno i sistematski.

S obzirom na to da tehnički napredak i brzi tempo života vrše tako reći munjevitne promene u životu ljudi, ne samo kod nas nego i u svetu, stručnjaci iz DDR i Švedske odlučili su da pokrenu jednu zaista veoma korisnu naučnu akciju. Institut für deutsche Volksmusik der Deutschen Akademie der Wissenschaft, Berlin, DDR, i Muzik museet, Stockholm, Sweden, pokrenuli su, 1963. godine, akciju da se u okviru edicije "Handbuch der europäischen Volksmusikinstrumente" sistematski i planski obrade narodni muzički instrumenti svih evropskih zemalja, jer ni u ostalim evropskim zemljama situacija u pogledu muzičkih instrumenata nije bila mnogo bolja nego kod nas. Ta akcija, koja se vodi veoma smišljeno i organizovano, već je pokazala odlične rezultate. Pored redovnih sastanaka stručnjaka i razmene iskustava, izašla je i prva sveska "Handbucha", posvećena narodnim muzičkim instrumentima susedne Nemačke. Uskoro će izaći i sledeća sveska (svaka sveska je posvećena jednoj evropskoj zemlji) jer su proučavanja u većini evropskih zemalja privedena kraju i rukopisi pripremljeni za štampu.

Ova akcija, u kojoj opet prednjače stranci, dobro je došla i našoj zemlji, jer će i naši stručnjaci morati da pristupe sistematskoj i planskoj obradi narodnih muzičkih instrumenata u svim republikama, pa i u Republici Srbiji. 4)

U budućem radu svakako treba iskoristiti sve ono što je do danas učinjeno u toj oblasti. Da bi se to moglo bolje i iscrpnije iskoristiti, bilo bi veoma korisno što pre izraditi kompletnu bibliografiju narodnih muzičkih instrumenata. Na taj način bi se unekoliko ublažio nedostatak opširnijih monografija o pojedinim instrumentima a, možda, ono što je veoma važno, na taj način bi se olakšao i svaki planski rad jer bi se lakše došlo do saznanja na šta treba više a na šta manje usmeriti pažnju, odnosno lakše bi se mogla izvršiti podela ukoliko bi se proučavanje vršilo timskim radom.

Sistematskom proučavanju narodnih muzičkih instrumenata doprinela bi i iscrpna obrada narodnih muzičkih instrumenata koji se čuvaju po našim muzejima i drugim zbirkama, kao što nam danas, recimo, dobro dolazi prilog dr Sime Trojanovića **M u z i - č k i i n s t r u m e n t i S r p s k o g e t n o g r a f - s k o g m u z e j a** ili B. Širola - M. Gavazzi **M u z i - k o l o š k i r a d E t n o g r a f s k o g m u z e j a u Z a g r e b u**.

Na kraju, možemo sa žaljenjem zaključiti da tom raznovrsnom instrumentarijumu u Srbiji (zajedno sa Kosovom i Vojvodinom) do sada nije bilo posvećeno onoliko pažnje koliko je zasluživao. Ne možemo negirati veliki broj članaka i drugih raznih priloga u kojima se pominju muzički instrumenti ili u kojima se o njima piše. Međutim, sve je to individualno i razasuto na sve strane da se ne može govoriti o sistematskom proučavanju muzičkih instrumenata. Svi ti podaci, bez sumnje, veoma dragoceni doprinosi poznavanju pojdinuh muzičkih instrumenata i kao takvi

će uvek dobro doći i njihovom izučavanju. Međutim, nama je potreban jedan potpuni stručni pregled i stručna obrada svih instrumenata. Samo se na takav način može dobiti kompletna slika o raznovrsnosti muzičkog instrumentarija na teritoriji SR Srbije, rasprostranjenosti tih instrumenata, bogatstvu varijanata, kao i o ostalim njihovim odlikama. Nadaćmo se da ćemo u "Handbuchu" dobiti ono što nam nedostaje. A nadaćmo se da će i ti svi mnogobrojni prilozi koji postoje u vezi sa narodnim muzičkim instrumentima biti u dogledno vreme prikupljeni u jednoj bibliografiji, kao i da će obrade narodnih muzičkih instrumenata koji se čuvaju po našim muzejima i drugim zbirkama obogatiti jednog dana našu skromnu literaturu o narodnim muzičkim instrumentima.

N A P O M E N E

1. U svakom budućem proučavanju neće se moći zaobići ova Kuhačeva studija o narodnim muzičkim instrumentima ali, naravno, moraće se prihvatiti uz izvesne ograde i rezerve, jer je nauka napredovala od doba Kuhača i došla do novih saznanja i tehničkih napredaka.
2. Gusle su najzahvalniji od svih muzičkih instrumenata u tom pogledu. Osim za čisto muzičke studije, s obzirom na to da su tesno vezane za našu epsku tradiciju, pogodan su predmet komplementarnih proučavanja.
3. Do sada se autor ovog članka, A. G., najviše bavila proučavanjem srpske svirale i najiscrpnije je stručno obradila. Na žalost, i ova su proučavanja objavljena na više mesta.
4. Republike Slovenija i Makedonija već su pripremile svoj deo, Republika Bosna i Hercegovina je privela posao kraju, a Republika Hrvatska i Srbija sa Crnom Gorom, i Pokrajinama Kosovo i Vojvodinom, nisu ga još ni započele.